

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martin Doležel

Vývoj strategie NATO v letech 1989-2002

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Martin Doležel**

Vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A.**

Oponent práce: **PhDr. Petr Anděl**

Datum obhajoby: **17.6. 2009**

Hodnocení: **Výborně**

Bibliografický záznam

DOLEŽEL, Martin. *Vývoj strategie NATO v letech 1989-2002*. Praha: Karlova univerzita v Praze, Fakulta sociálních věd, Mezinárodní teritoriální studia, 2009. 40 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Tomáš Weiss, M.A.

Anotace

Bakalářská práce „Vývoj strategie NATO v letech 1989-2002“ se zabývá otázkou, jakým způsobem se změnila strategie Severoatlantické aliance v období po pádu komunistických režimů východního bloku do tzv. transformačního summitu NATO v Praze v roce 2002. Severoatlantická aliance se v tomto období potýkala se zásadními změnami na mezinárodně-bezpečnostním poli, na které musela reagovat tím, že těmto změnám přizpůsobila svoji strategii. Práce je rozdělena do tří kratších časových období. V prvním období, v letech 1989-1991, se Aliance potýkala zejména s koncem studené války. NATO, které ztratilo svého nepřítele, čelilo zásadní výzvě své budoucí existence. Aliance se rozhodla transformovat se tak, aby v nových podmínkách uspěla ve svém tradičním cíli – ochraně členských států. Ve druhém období, v letech 1992-1999, před Severoatlantickou aliancí stály především výzvy spojené se stabilizací krizových regionů Evropy, na které spojenci zareagovali vojenskými operacemi mimo své území, kterými jsou mise IFOR, SFOR či KFOR, nebo válka proti Jugoslávii v roce 1999. Další výzvou v tomto období byla i otázka rozšíření NATO do zemí střední a východní Evropy. Poslední období, které je ohraničeno roky 2000-2002, je spjato zejména s teroristickými útoky na Spojené státy 11. září 2001. A tím i s poslední výzvou, před kterou Aliance ve vymezeném časovém úseku stála, s mezinárodním terorismem.

Annotation

Bachelor thesis “Development of NATO strategy in the years 1989-2002” examines the question of how strategy has changed in the North Atlantic Alliance from the fall of communist regimes in the Eastern block, to the so-called “transformation” NATO summit in Prague in 2002. During this period, North Atlantic Treaty Organization was confronted with major changes in the international security environment. Due to these changes, NATO responded by adapting its strategy. This bachelor thesis is divided into three time periods. In the first period, between 1989-1991, the Alliance was especially confronted with the end of the Cold War. NATO, which lost

its enemy, faced a major challenge of its future existence. The Alliance decided to transform in order to succeed in the new conditions with its traditional goal, which is to protect member states. In the second period, between 1992-1999, NATO primarily faced the challenges associated with the stabilization of crisis regions in Europe. The Allies responded with military operations outside its territory, which are missions IFOR, SFOR and KFOR, or the war against Yugoslavia in 1999. Another matter in this period was the issue of NATO growth into Central and Eastern Europe. The last period, between 2000-2002, is linked chiefly with the terrorist attacks on the United States, 11th September 2001. So the last challenge, which the Alliance had to face between the years 1989-2002 was international terrorism.

Klíčová slova

Severoatlantická aliance, NATO, strategie, strategická koncepce, bezpečnost, rozšiřování, summit NATO

Keywords

North Atlantic Treaty Organization, NATO, strategy, strategic concept, security, enlargement, NATO summit

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 15. května 2009

Martin Doležel

Obsah

1. ÚVOD.....	7
2. OD VÍTĚZSTVÍ VE STUDENÉ VÁLCE K SUMMITU V ŘÍMĚ.....	10
2.1. ROZPAD VÝCHODNÍHO BLOKU.....	10
2.2. REAKCE NATO.....	11
2.3. SUMMIT V ŘÍMĚ 1991	12
2.4. SHRNUÍ VÝVOJE STRATEGIE NATO V LETECH 1989-1991	14
3. SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE V 90. LETECH.....	16
3.1. OPERACE NATO NA BALKÁNĚ	16
3.2. TRANSFORMACE VOJENSKÝCH SIL A STRUKTUR NATO	17
3.3. SPOLUPRÁCE S NEČLENSKÝMI ZEMĚMI	19
3.4. PROCES ROZŠIŘOVÁNÍ ALIANCE.....	20
3.5. VÁLKA V KOSOVU	22
3.5.1. <i>KFOR</i>	23
3.6. SUMMIT VE WASHINGTONU 1999	23
3.7. SHRNUÍ VÝVOJE STRATEGIE NATO V LETECH 1992-1999	25
4. OD POČÁTKU NOVÉHO STOLETÍ K SUMMITU V PRAZE.....	26
4.1. MISE NATO V MAKEDONII.....	26
4.2. ÚTOKY Z 11. ZÁŘÍ 2001 A REAKCE.....	27
4.2.1 <i>Vztahy NATO s Ruskem</i>	28
4.2.2 <i>Nutnost transformace</i>	29
4.3. SUMMIT V PRAZE 2002	29
4.4. SHRNUÍ VÝVOJE STRATEGIE NATO V LETECH 2000-2002	31
5. ZÁVĚR.....	31
6. SUMMARY	35
7. POUŽITÁ LITERATURA.....	36
7.1. PRIMÁRNÍ ZDROJE	36
7.2. SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	37

1. Úvod

Severoatlantická aliance byla založena 4. dubna 1949 podpisem tzv. Washingtonské smlouvy. V její preambuli stojí : „*Smluvní strany této smlouvy znovu potvrzují svou víru v cíle a zásady Charty Spojených národů a svou touhu žít v míru se všemi národy a všemi vládami. Jsou odhodlány hájit svobodu, společné dědictví a kulturu svých národů, založenou na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu. Snaží se podporovat stabilitu a blahobyt národů v severoatlantické oblasti. Jsou rozhodnuty spojit své úsilí ke kolektivní obraně a k zachování míru a bezpečnosti.*“¹ Fakticky bylo NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) již od počátku budováno jako vojenská aliance zaměřená proti Sovětskému svazu, jehož obrovské konvenční armády se státy Západu obávaly. Úkolem Severoatlantické aliance bylo také postavit se případným revizionistickým snahám Německa, či fungovat jako fórum mezi západní Evropou a Spojenými státy.² NATO vzniklo tedy s jasným cílem – chránit členské státy před možným útokem Sovětského svazu a Varšavského paktu, jehož bylo v období Studené války jasným protikladem.

Severoatlantická aliance tomuto cíli dostála a vyšla ze Studené války jako jasný vítěz. Před spojenci však zároveň vyvstala zásadní otázka vůbec dalšího zachování NATO, neboť Aliance ztratila důvod své existence a řada tehdejších autorů poukazovala na to, že právě díky absenci závažné vnější hrozby jsou dny NATO sečteny. (Williams 2008: 301, Mocanu 2006: 94) Je však potřeba si uvědomit, že NATO od samého počátku nebylo pouze vojenskou organizací. Ve zmíněné preambuli Washingtonské smlouvy stojí, že členské státy spolu sdílejí stejné hodnoty – demokracii, svobodu jedince, právní řád. Na základě tohoto se NATO rozhodlo pokračovat v plnění svého poslání, kterým je ochrana svých členů. Bylo však jasné, že se Severoatlantická aliance bude muset adaptovat na nově vzniklé prostředí, a že bude muset být přepracována její strategie, neboť stávající strategie tzv. pružné reakce byla v novém bezpečnostním prostředí nevyhovující.³ NATO se konci Studené války přizpůsobilo tím, že vytvořilo novou strategickou koncepci, která byla schválena na summitu v Římě v listopadu 1991 a ve které byly stanoveny jeho nové úkoly.

Záhy však byla tato strategická koncepce do jisté míry opět neaktuální, jelikož se v prosinci 1991 rozpadl Sovětský svaz a zároveň se před Aliancí otevřela otázka zásahu na válkou zmítaném Balkáně. V obou těchto případech učinilo NATO dvě významná rozhodnutí,

¹ Severoatlantická smlouva, dostupné na <http://www.nato.int/docu/other/cz/treaty-cz.htm> (Staženo 4.1.2009)

² Jak praví známý výrok lorda Ismaye, prvního generálního tajemníka NATO : „*To keep America in, to keep Russia out and to keep Germany down.*“ In Herzog 2005

³ Ostatně hlasy po změně strategie se ozývaly již od poloviny 80. let. Viz Baylis 1988: 43

kteřá přispěla k úspěšné transformaci Aliance. Za prvé to bylo rozšíření nabídky na spolupráci s nečlenskými zeměmi střední a východní Evropy, která přišla v lednu 1994 v podobě Partnerství pro mír (*Partnership for Peace*, PFP), které navazovalo na Severoatlantickou radu pro spolupráci (*North Atlantic Cooperation Council*, NACC) vytvořenou na summitu v Římě. Za druhé to bylo rozhodnutí podpořit rezoluci Rady bezpečnosti OSN a dohlížet tak na mír v Bosně a Hercegovině a později se podílet i na její stabilizaci v rámci jednotek IFOR a SFOR. Díky proměně systému mezinárodních vztahů v 90. letech a díky reálné alianční politice, tj. provádění vojenských operací krizového managementu, bylo koncem 90. let jasné, že musí opět dojít k revizi strategické koncepce. (Kříž 2006: 24-25) Nová strategická koncepce Severoatlantické aliance byla přijata na summitu ve Washingtonu v dubnu 1999. Tato koncepce byla spíše evolucionářská trendů 90. let a zaměřila se tak na podporu operací krizového managementu. (Kříž 2006: 29)

Nová strategická koncepce měla Alianci připravit na výzvy 21. století, avšak jak se ihned na jeho počátku ukázalo, ne dostatečně. Teroristické útoky na Spojené státy americké z 11. září 2001 tak alianční proměnu ještě více urychlily. Výrazem této proměny se stal summit NATO v Praze v listopadu 2002, na kterém se Severoatlantická aliance přihlásila ke své nové, globální roli.

Předmětem zkoumání této práce je strategie Severoatlantické aliance. Zkoumáno bude, jak se ve vymezeném časovém rámci měnila a na co konkrétně reagovala. Práce se zaměří i na summitu, na kterých došlo ke změnám strategie, a to zejména na tři – v Římě, Washingtonu a v Praze. Časový rámec práce je ohraničen rokem 1989, kdy došlo ke kolapsu komunistických zemí střední a východní Evropy, a rokem 2002, kdy se konal poměrně klíčový summit NATO v Praze, který ukotvil alianční strategii pro 21. století.

Před samým začátkem práce je však potřeba definovat předmět zkoumání, tj. pojem „strategie“. Definice pojmu „strategie“ existuje mnoho, přičemž se od sebe navzájem výrazně liší. Příkladem klasického vymezení pojmu, jehož těžištěm je válečný konflikt, je definice od Liddella Harta : „Strategie je umění distribuovat a používat vojenské prostředky tak, aby to vedlo ke splnění politických cílů.“ (Baylis 2007: 5) Toto vymezení pojmu strategie se pro účely zkoumání vývoje strategie Severoatlantické aliance nehodí, poněvadž alianční strategie je po většinu času mírová, navíc je tato definice příliš úzká. Další pohled na to, co je strategie, nabízí Gregory D. Foster : „Strategie je v samé podstatě o tom, jak získat efektivně moc.“ (Baylis 2007: 5) Pro účely této práce je však tato definice stále příliš úzká, navíc cílem NATO není získat moc, ale ochránit své členy před možným útokem. Nejlépe se proto hodí výklad pojmu strategie od Williama Murrayho a Marka Grimslayho : „Strategie je proces, stálé přizpůsobování se měnícím se podmínkám a okolnostem ve světě, ve kterém vládne náhoda, nejistota a neurčitost.“ (Baylis

2007: 5) Tato definice plně vystihuje předmět práce, neboť primárním účelem Severoatlantické aliance byla a stále zůstává ochrana jejích členů, a tak se strategie NATO, aby toho dosáhla, musela, díky dynamicky se měnícím podmínkám mezinárodního prostředí, a díky novým hrozbám, které se po skončení studené války objevily, neustále přizpůsobovat, měnit se a vyvíjet. Strategie Severoatlantické aliance v pojetí této bakalářské práce tedy znamená proces, adaptaci, plán jak dosáhnout svých cílů, které jsou jmenovány ve strategických koncepcích.

Cílem bakalářské práce je prozkoumat vývoj strategie Severoatlantické aliance v letech 1989-2002. Práce by měla odpovědět na co Aliance reagovala, proč ke změnám strategie ve vymezeném časovém úseku docházelo, jaké byly trendy ve vývoji strategie, a které státy měly na utváření alianční strategie největší vliv. Vzhledem k vymezení pojmu „strategie Severoatlantické aliance“ bude její vývoj ukázán na konkrétních politikách NATO. To znamená, že budou popsány hlavní události, které vývoj strategie NATO ovlivnily, a trendy, kterými Aliance ve vymezeném časovém období prošla. V závěru poté dojde ke zhodnocení vývoje alianční strategie ve zkoumaném období.

Při psaní bakalářské práce „Vývoj strategie NATO v letech 1989-2002“ jsem použil jak primární prameny, tj. oficiální dokumenty Aliance (strategické koncepce, příručky, deklarace apod.) a tiskové zprávy, tak i sekundární literaturu. Při výběru sekundární literatury jsem se potýkal s absencí téměř jakýchkoliv zdrojů v českém jazyce. Z českých autorů jsem použil především monografii politologa a historika Zdeňka Kříže, *„Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Aplikace přístupů konceptu kooperativní bezpečnosti“*. Tato práce se zabývá adaptací NATO na bezpečnostní prostředí po roce 1989 a byla tak velmi užitečná. Z českých děl bych měl také připomenout sborníky politologů Dobroslava Matějky (především problematika rozšíření Aliance) a Břetislava Dančáka a Petra Suchého o summitu v Praze, či monografii Petra Zlatohlávka o Silách rychlé reakce NATO. Výběr literatury v anglickém jazyce je mnohem širší. K ujasnění předmětu zkoumání a pojmu „strategie“ jsem použil příručku editovanou anglickým profesorem mezinárodních vztahů Johna Baylise z roku 2007. Velmi užitečnou byla práce amerického odborníka na bezpečnostní politiku a Severoatlantickou alianci Stanleyho R. Sloana z roku 2005, *NATO, The European Union, and the Atlantic Community: The Transatlantic Bargain Challenged*. Dále je třeba zmínit práce autorů Andreea Mocanu, Williama T. Johnseny a sborník Waltera Goldsteina, všechny zabývající se vývojem Severoatlantické aliance po konci studené války.

2. Od vítězství ve studené válce k summitu v Římě

2.1. Rozpad východního bloku

Ke konci 80. let došlo ve světě k významnému bezpečnostnímu posunu, za nímž stojí velkou měrou postava Michaila Gorbačova. Sovětský vůdce se snažil pomocí hesel Glasnost' a Perestrojka přebudovat SSSR, neboť věděl, že se jeho země blíží k hospodářskému kolapsu. Zároveň se snažil o spolupráci se Západem, neboť potřeboval nutně jeho finanční půjčky, přičemž si byl vědom toho, že Sovětský svaz by díky své hospodářské slabosti s největší pravděpodobností případné další kolo nákladného zbrojení prohrál. Výsledkem této změny sovětského uvažování byla řada ústupků a konkrétních dohod – lze zmínit například smlouvu INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*, Smlouva o jaderných zbraních středního dosahu) a další jednání v oblasti jaderného odzbrojení (START – *Strategic Arms Reduction Talks*, Smlouva o snížení stavu strategických zbraní), dohodu o zahájení jednání o smlouvě o Konvenčních ozbrojených silách v Evropě (*Conventional Armed Forces in Europe*, CFE), či stažení sovětských vojsk z Afghánistánu. Pro Severoatlantickou alianci znamenala tato změna sovětského uvažování dvě věci – sovětskou ochotu k mírovému řešení konfliktů a jednání, a *de facto* konec válečné hrozby ze strany Sovětského svazu, i když si to v této době zatím nikdo dostatečně neuvědomoval, naopak vůči novému sovětskému kurzu panovala často skepse. Jedna z nejdůležitějších změn v sovětském chování však byla proměna vztahu vůči ostatním členům Varšavského paktu. Situaci dobře charakterizoval Gorbačov ve svém výroku ze září 1987, kdy pravil : „Sovětský svaz musí být dostatečně silný, aby odrazil agresi, leč ne tak silný aby mohl sám útočit“. (Fidler, Mareš 1997: 199) Byla opuštěna tzv. Brežněvova doktrína a sovětským satelitům, respektive jejich komunistickým režimům byla ponechána volná ruka, což byla záležitost velkého významu. Uvolnění sovětských kleští využily demokratické síly v daných zemích. Rok 1989 byl tak rokem konce komunistických režimů v Polsku, Maďarsku, Německé demokratické republice, Bulharsku i Československu. Tyto státy se navíc ihned vydávají na cestu ekonomické i politické transformace, směrem k demokracii a volnému trhu.

Nejvyšší míru pozornosti Severoatlantické aliance však ke konci roku 1989 strhávala situace v Německu, kde došlo v listopadu k rozbourání Berlínské zdi. Pozornost Aliance se na Německo upínala zejména díky tomu, že rozdělené Německo bylo vnímáno jako symbol rozděleného světa, jako symbol studené války. Sjednocení Německa, které začalo být díky nové situaci možné, bylo již od vzniku aliance jedním z jejích hlavních cílů. Problém však byla budoucnost silného, sjednoceného Německa, zda-li má zůstat členem NATO (jak si přály

Spojené státy a jeho spojenci) či nikoliv (jak si přál Sovětský svaz). Východiskem z těchto rozporů byla koncepce jednání 4+2 (čtyři vítězné státy 2. světové války + dva německé státy), jejíž výsledkem bylo celistvé Německo, které se sjednotilo již v říjnu 1990.

2.2. Reakce NATO

Je třeba zmínit, že vnitřní zhroucení nepřítele, tj. Varšavské smlouvy, bylo pro analytiky NATO nečekané. (Kříž 2006: 19) Před Severoatlantickou aliancí tak začátkem 90. let stála zásadní volba – zda zachovat svoji existenci i v novém světě, či naopak Alianci rozpustit. Mnozí autoři upozorňují na to, že Aliance zhroucením Sovětského bloku, se kterým byla její existence po 40 let studené války neoddělitelně spjata, ztratila důvod své existence, *raison d'être*. (viz Goldstein 1994, Mocanu 2006) Zároveň doba po skončení Studené války byla obdobím nejistoty, kdy bylo těžké předpovědět budoucí vývoj. Otázkou zda-li zachovat NATO se samozřejmě zabírali i jeho členové, kteří se záhy dobrali ke společnému konsensu, přičemž za zlomový bod lze považovat tzv. Londýnskou deklaraci z července 1990. Spojenci sice souhlasili s tím, že má být Aliance zachována, neshodli se však již proč. (Sloan 2005: 88) Nejčastěji však byl zmiňován fakt, že NATO je více než jen vojenská aliance, což je řečeno i ve zmíněné preambuli Severoatlantické smlouvy, ve které jsou zdůrazněny společné hodnoty – demokracie, svoboda jedince a právní stát. Ostatní argumenty byly například stále trvající hrozba Sovětského svazu, či vhodnost NATO jako nástroje při řešení nových hrozeb, které se v novém bezpečnostním prostředí objevily.

První schůze, která se novou situací v Evropě zabývala, se konala v prosinci 1989, avšak nedobrala se k žádným konkrétním výsledkům. Větší důležitost má až schůzka ministrů zahraničí členských států Aliance, konaná v červnu 1990 v Turnberry ve Skotsku. Zpráva z tohoto zasedání, tzv. Poselství z Turnberry, mluví o rozhodnutí zemí NATO nabídnout přátelství a spolupráci Sovětskému svazu a všem ostatním evropským zemím, což byl velice důležitý krok, neboť mimo jiné na jeho základě přijal Gorbačov setrvání Německa v Severoatlantické alianci. (NATO 1999: 62) Toto je poměrně významný posun ve strategii NATO, neboť v Poselství z Turnberry Aliance již nevnímá Sovětský svaz a jeho spojence jako nepřátele, ale jako případné partnery, což je po 40 letech vzájemného soupeření naprostý přelom.

Ještě dál však zašli nejvyšší představitelé členských států NATO, kteří se sešli o měsíc později, v červenci 1990, na summitu v Londýně. Zde publikovali výše zmíněnou Londýnskou deklaraci, která byla předzvěstí transformace Aliance do nové podoby, jež by odpovídala změněným mezinárodně-bezpečnostním podmínkám. V této deklaraci Aliance nabídla zemím

bývalého východního bloku navázání řádných diplomatických vztahů a spolupráci v oblasti politické i vojenské činnosti, což bylo pro budoucnost nesmírně důležité. Zároveň je třeba podotknout, že Londýnskou deklarací definitivně zmizel nepřítel a s ním i válečná hrozba, kterou představoval. Formálně bylo poté nepřátelství mezi oběma bloky ukončeno podepsáním společné deklarace v listopadu 1990 v Paříži, kde byly podepsány i závazek o neútočení a Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE). CFE byla ještě stále postavena na principu dvou bloků, neboť Varšavský pakt existoval až do července 1991. Smlouva stanovila maximální početní stavy těžké bojové techniky pro oba bloky a poté zvláště v rámci bloku i pro každý stát. Podle Zdeňka Kříže činila Aliance tyto kroky v rámci principu kooperativní bezpečnosti, ke kterému se Severoatlantická aliance v roce 1990 přihlásila, a kterým se celá 90. léta řídila.⁴ (viz Kříž 2006) Díky těmto změnám bylo jasné, že je potřeba přetvořit strategickou koncepci NATO tak, aby více odpovídala „novému světovému řádu“, který ze studené války vzešel, neboť dosud byla platná strategie pružné reakce přijatá v roce 1967, která byla již zastaralá.

Důležitou otázkou pro Alianci bylo, zda provádět vojenské operace i mimo území členských států, tzv. *out-of-area* operace. Startovním bodem alianční diskuse byla Válka v Perském zálivu. Administrativa amerického prezidenta George Bushe chtěla provést vojenskou operaci vůči Iráku právě pomocí NATO. Evropští spojenci to však zamítli s tím, že NATO nemá oprávněnost ani mandát k zásahu v takovéto operaci. (Smith 2000: 130) Přesto se díky Válce v zálivu rozproudila debata o *out-of-area* operacích, která byla podpořena mimo jiné i děním v bývalé Jugoslávii. Severoatlantická aliance však nebyla jako celek za krize v Perském zálivu nečinná, neboť fungovala jako fórum pro vzájemné konzultace členských zemí, hlavně pro případnou pomoc Turecku, pokud by bylo napadeno Irákem.

Odpověď na otázku *out-of-area* operací, a zároveň dát Alianci nový směr a strategický rámec v „postudenoválečném“ mezinárodně-bezpečnostním prostředí měl summit NATO v Římě, který se měl konat v listopadu 1991.

2.3. Summit v Římě 1991

Summit Severoatlantické aliance se konal v Římě 7. – 8. listopadu 1991. Sešlo se na něm všech 16 členských států NATO, které se měly zabývat novou bezpečnostní situací v Evropě a vypracovat na jejím základě novou strategickou koncepci. (viz Severoatlantická rada 1991a) Ta přinesla tři novinky – byla to první plně veřejná strategická koncepce NATO a schválila ji

⁴ Blíže ke konceptu kooperativní bezpečnosti v Kříž 2006: 11-18

Severoatlantická rada (*North Atlantic Council*, NAC), přičemž v ní dominovaly politické aspekty nad vojenskými.

Hned na začátku strategické koncepce stojí věty o změně mezinárodního prostředí. Koncepce zmiňuje osamostatnění zemí střední a východní Evropy a také to, že se zřekly nepřátelství vůči státům NATO, a podtrhuje atmosféru spolupráce a odzbrojení. Zároveň spojenci vyhlásují zmizení jasně určené hrozby bývalého východního bloku, na druhou stranu však dodávají, že se objevily nové hrozby, a že se bezpečnostní prostředí vyznačuje hlavně nejistotou.

Ve strategické koncepci byly dále potvrzeny tradiční principy a cíle NATO, tj. ochrana svobody a bezpečnosti svých členů politickými i vojenskými prostředky a vytvoření spravedlivého a mírového uspořádání v Evropě. Byla zdůrazněna i potřeba zachování transatlantického spojení. Spojenci uznali, že ke splnění dlouhodobých cílů Aliance je stále nejdůležitějším prostředkem odstrašující vojenská síla, avšak rapidně se zvýšil význam mírových a politických jednání. V koncepci bylo také uvedeno, že vývoj politiky Aliance probíhá v rámci mezinárodních podmínek, tudíž musí NATO široce spolupracovat s ostatními mezinárodními i lokálními uskupeními. Na nové bezpečnostní podobě Evropy by tak spolupracovaly dohromady NATO, Evropská unie, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Rada Evropy a Západoevropská Unie, přičemž by docházelo ke spolupráci i s regionálními organizacemi na Balkáně, Černomoří a Středomoří. Aliance se v koncepci také přihlásila ke spolupráci se zeměmi bývalého východního bloku.

Strategická koncepce potvrdila, že hrozba velkého konvenčního útoku na území aliance (ať již ze strany Sovětského svazu nebo jiného případného útočníka) je minimální. Avšak objevily se nové hrozby. Hlavním nebezpečím jsou podle nové strategické koncepce důsledky nestability, pramenící ze změn a ekonomických, sociálních a politických obtíží, zejména na území bývalého Sovětského svazu. Jako další hrozby bezpečnosti jsou vyjmenovány šíření zbraní hromadného ničení (ZHN), přerušování toků životně důležitých zdrojů a teroristické akce.

K tomu, aby Aliance dosáhla svých hlavních cílů, jmenovala čtyři základní bezpečnostní úkoly:

1. Působit jako základna pro vytvoření stabilního bezpečnostního prostředí v Evropě, založeného na principech demokracie a mírového řešení krizí, ve kterém nebude možné, aby jeden stát vydíral nebo vyhrožoval druhému.
2. NATO má na základě článku číslo 4 Severoatlantické smlouvy sloužit jako transatlantické fórum pro konzultaci bezpečnostních problémů.
3. Odvrácení nebezpečí v případě agrese proti členským státům.

4. Zachování bezpečnostní rovnováhy v Evropě.

NATO se prohlásilo ve strategické koncepci za čistě obrannou alianci, stejně tak zůstal zachován princip kolektivní sebeobrany. Bylo také potvrzeno, že přítomnost amerických sil je stále důležitá pro bezpečnost v Evropě, která je neoddělitelně spojena s bezpečností v severní Americe. Na druhou stranu se však Aliance přihlásila k možným misím krizového řešení (krizového managementu, *crisis management*), to znamená k operacím mimo článek číslo 5 Severoatlantické smlouvy. Nejen z tohoto důvodu mělo dojít i k transformaci vojenských sil NATO. Ty měly být zredukovány, ale na druhou stranu se měly stát mobilnější a pružnější, aby byly schopny rychle reagovat a zasahovat při řešení nepředvídatelných krizí. Kromě sil rychlé reakce bude NATO obsahovat i hlavní obranné síly, jejichž úkolem je udržet územní integritu Aliance, a záložní síly (rezervy). Jasně byl v koncepci určen i účel jaderných sil Severoatlantické aliance. Ten byl stanoven jako čistě politický, smysl jaderných zbraní je zachovat mír a zabránit vydírání, či jakékoliv válce proti členům NATO.

Velice důležitým výsledkem summitu v Římě byla tzv. Římská deklarace. (viz Severoatlantická rada 1991b) Členské státy se dohodly na spolupráci se zeměmi bývalého sovětského bloku. Za tímto účelem byl vytvořen nový orgán, Severoatlantická rada pro spolupráci (*North Atlantic Cooperation Council, NACC*), která se měla stát stálým fórem pro komunikaci mezi státy NATO a bývalými zeměmi východního bloku, včetně SSSR. Členy této rady tak byly od počátku všechny státy Aliance a devět zemí střední a východní Evropy. (Bulharsko, Československo, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Sovětský svaz). V roce 1992 poté přistoupily země ze Společenství nezávislých států (SNS), Albánie a Gruzie.

2.4. Shrnutí vývoje strategie NATO v letech 1989-1991

Je zřejmé, že se alianční strategie ve vymezeném období výrazně změnila. V roce 1989 bylo NATO ještě stále připraveno na totální válku se Sovětským svazem a jeho satelity, ve které by případně došlo i k použití ničivého jaderného arzenálu Aliance. Hlasy na změnu strategické koncepce se však ozývaly již od poloviny 80. let. (Baylis 1988: 43) Avšak teprve radikální změny, které přinesl pád komunistických režimů, byly spouštěčem přetvoření alianční strategie. Zopakujme definici strategie: strategie Severoatlantické aliance znamená proces, adaptaci, plán jak dosáhnout svých cílů, které jsou jmenovány ve strategických koncepcích. Proto lze v prvním sledovaném období nalézt pět základních principů vývoje alianční strategie v letech 1989-1991,

neboli vlastně přizpůsobení se novému prostředí za účelem dosažení aliančních cílů, tj. zajištění a v důsledku i posílení bezpečnosti členských států:

1. Zánik staré hrozby a vznik nových – Sovětský svaz (a jeho spojenci) přestal být pro Severoatlantickou alianci nepřitelem a bezpečnostní hrozbou, kterou byl po 40 let trvání NATO, což bylo vysloveno na summitu v Londýně a potvrzeno na summitu v Římě. Ve strategické koncepci, která byla v Římě přijata, však byly jmenovány nové hrozby, před kterými se Aliance musí chránit, aby dostála svému účelu – obraně svých členů. Jejich pojetí je širší než dříve. Jsou to důsledky nestability v okolí Aliance, dále šíření zbraní hromadného ničení, přerušení toků životně důležitých zdrojů a terorismus.
2. Spolupráce s bývalými nepřáteli – Pád komunistických režimů v bývalém východním bloku a změna politiky v Sovětském svazu sebou přinesly i nabídku na spolupráci od Severoatlantické aliance, která směřovala ke všem zemím Varšavského paktu. Tato spolupráce měla ve sledovaném období dva konkrétní výsledky. Za prvé to bylo podepsání Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě v roce 1990. Tato smlouva měla nesmírný dopad na bezpečnost aliance. Druhým vyústěním bylo vytvoření NACC na summitu v Římě. Severoatlantická rada pro spolupráci měla fungovat jako vzájemné fórum pro konzultace a spolupráci mezi Aliancí a nečlenskými zeměmi bývalého východního bloku. Tím dochází k posilování vzájemné důvěry, a tím pádem k menší pravděpodobnosti vypuknutí ozbrojeného konfliktu, což nadále posiluje bezpečnost NATO.
3. Spolupráce s mezinárodními organizacemi – Již za Studené války se NATO snažilo spolupracovat s ostatními mezinárodními organizacemi na poli evropské bezpečnosti (například vznik KBSE), avšak spolupráce byla právě díky konfliktu východ-západ často nemožná. Změněné podmínky však přinesly novou vlnu kooperace na zajištění bezpečnosti v Evropě, ať již v rámci KBSE, na kterou byl počátkem 90. let kladen velký důraz, nebo spolu s Evropskou unií a Západoevropskou unií. V případě spolupráce se Západoevropskou unií byl hlavním tématem případný vznik evropské obranné a bezpečnostní iniciativy.
4. Mise krizového managementu – Vzhledem k proměně bezpečnostního prostředí v Evropě se Aliance přihlásila ve strategické koncepci i k případnému plnění misí krizového managementu. Za tím jsou dva důvody, jednak vyrostla nová ohniska nestability (explicitně zmiňován byl Sovětský svaz s obrovskými konvenčními armádami a jadernými zbraněmi) a zároveň by tyto mise nebyly bojkotovány Sovětským svazem,

který by se naopak na řešení krizí podílel. Tato ohniska nestability představují pro Alianci potenciální nebezpečí, proto je nutností na ně zavčas a účinně zareagovat.

5. Širší přístup k bezpečnosti – Aby se Aliance adaptovala na nové bezpečnostní prostředí, významně rozšířila svůj přístup k bezpečnosti. Ten se skládá z dialogu, spolupráce, kolektivní obrany, krizového managementu a prevence konfliktů.

3. Severoatlantická aliance v 90. letech

V 90. letech můžeme v Severoatlantické alianci vysledovat pět procesů, které souvisí s vývojem její strategie, tak jak byla v úvodu definována. Za prvé je to angažmá NATO na Balkáně s mandátem Rady bezpečnosti OSN v rámci mírotvorných misí. Za druhé je to transformace vojenských sil a struktur NATO. Za třetí je to spolupráce se zeměmi bývalého východního bloku v rámci principu kooperativní bezpečnosti prostřednictvím Severoatlantické rady pro spolupráci a později Partnerství pro mír (PfP). Za čtvrté je důležitý postup rozšiřování Aliance završený na summitu ve Washingtonu v roce 1999. V rámci tohoto bodu budou zmíněny i zvláštní vztahy spojenců s Ruskem. Posledním aspektem je poté válka proti Jugoslávii v Kosovu v roce 1999.

3.1. Operace NATO na Balkáně

Na počátku roku 1992 zaměstnávala Alianci zejména krize na Balkáně. Avšak přestože se NATO ve strategické koncepci z Říma přihlásilo i k možnému provádění misí krizového managementu, s aktivním zásahem v Bosně a Hercegovině váhalo. Evropští členové NATO viděli tento problém jako „evropskou záležitost“ a jako příležitost pro Evropu postarat se o svoji vlastní bezpečnost, čemuž nahrávala i zdrženlivost americké administrativy George Bushe. Svoji roli mohlo hrát také Gorbačovovo varování Západu na jaře 1991 před zásahem na Balkáně. (Sloan 2005: 94) Problémem byla také dvojitá interpretace konfliktu. Spojené státy viděly jako agresora jednoznačně bosenské Srby podporované Jugoslávií, naopak evropské státy viděly konflikt jako občanskou válku. (Sloan 2005: 95) Aliance se proto zaměřila na začátku pouze na vymáhání embarga, uvaleného Radou bezpečnosti OSN na Jugoslávii za její podporu násilí v Bosně a Hercegovině. Embargo zajišťovalo NATO především na Jaderském moři (operace *Sharp Guard*), později se k tomu přidal i dohled nad bezletovými zónami nad Bosnou (operace *Deny Flight*). Mezitím mezinárodní společenství vytvořilo v Bosně humanitární operaci

podporovanou Ochranou silou OSN (*United Nations Protection Force*, UNPROFOR), ve které byly francouzští, britští a jiní vojáci z evropských zemí.

Změna přišla v roce 1993, kdy se ve Spojených státech stal prezidentem Bill Clinton. Ten s aktivnější účastí v Bosně a Hercegovině zpočátku váhal, ale později se snažil prosadit letecké útoky na srbské cíle. (Sloan 2005: 95) To se mu díky relativní neschopnosti UNPROFOR dosáhnout míru a díky postupujícím Srbům v druhé polovině roku 1993 podařilo. NATO dostalo mandát od Rady bezpečnosti OSN k použití síly k vymáhání jejích rezolucí v Jugoslávii, na základě čehož Aliance provedla řadu leteckých útoků jak na pozemní tak i vzdušné cíle.

V polovině roku 1995 bylo jasné, že přístup UNPROFOR ani s pomocí občasných leteckých útoků nezabíral. Navíc došlo k incidentu v Srebrenici, což silně zapůsobilo na veřejné mínění, které tlačilo vlády členských států NATO k větší angažovanosti v Bosně a Hercegovině. NATO souhlasilo s masivní leteckou kampaní na cíle bosenských Srbů. Důsledkem těchto útoků se podařilo všechny strany dohnat k jednacímu stolu. Smlouva byla uzavřena v Daytonu v Ohiu a podepsána v Paříži v prosinci 1995. NATO dostalo od Rady bezpečnosti OSN mandát k implementaci smlouvy, načež Aliance spustila ihned v prosinci do té doby největší vojenskou operaci NATO v dějinách - operaci IFOR (*Implementation Force*). Té se účastnilo 60 000 vojáků z NATO i z partnerských států. Jejím úkolem bylo zajistit mír, oddělit bojující strany, dohlížet nad implementací dohody a dohlížet nad těžkými zbraněmi. Mandát IFOR byl jeden rok, v prosinci 1996 byla tato operace nahrazena SFOR (*Stabilisation Force*) vedenou také NATO, která v zemi zůstala do roku 2002. Podle některých autorů bylo angažmá v Bosně a Hercegovině kritickým okamžikem pro Severoatlantickou alianci – v případě neúspěchu hrozila její eroze a ztráta vlivu. (Kříž 2006: 96)

3.2. Transformace vojenských sil a struktur NATO

Na základě strategické koncepce z roku 1991 byly vojenské síly NATO rozčleněny do tří kategorií : na obranné síly, síly rychlého nasazení a záložní síly. Hlavní myšlenkou transformace vojenských sil NATO v 90. letech bylo přebudovat alianční síly, připravené na manévrovací boj v Evropě proti silné konvenční armádě, na menší a pružnější síly, které by bylo možno nasadit v široké škále operací. Dohled nad přebudováním aliančních jednotek měl Vojenský výbor NATO (*Military Committee*, MC), která ihned v prosinci 1991 vyhlásila MC 400, vojenské směrnice k implementaci nové strategické koncepce, které nařizovaly právě například mobilnější jednotky. Aliance se na počátku 90. let také soustředila na vytvoření mnohonárodních útvarů, které by zároveň byly schopny okamžitého zásahu, kdekoliv by bylo potřeba. Tímto útvarem byl

například v roce 1992 vytvořený Evropský sbor rychlého nasazení (*Allied Command Europe Rapid Reaction Corps*, ARRC). Aliance se však při vytváření mnohonárodních sil potýkala i s řadou praktických problémů, jako byla interoperabilita vytvořených jednotek, či problém jejich velení. (Johnsen 1995: 22)

Možná nejdůležitější reforma velících struktur NATO začala v lednu 1994 na summitu v Bruselu. (Sloan 2005: 93) Na tomto summitu spojenci schválili americký nápad na vytvoření Combined Joint Task Force (CJTF) velitelství jako součást americké integrované velící struktury.⁵ Úkolem CJTF velitelství mělo být poskytování flexibilní velící struktury, prostřednictvím které by byly jednotky NATO organizovány případ od případu tak, aby mohly plnit širokou škálu misí i mimo hranice Aliance. Velitelství CJTF mělo tři hlavní cíle : 1) Dát Severoatlantické alianci jednotky a velící strukturu, schopné flexibilně reagovat na bezpečnostní požadavky Aliance a na nové mise, které nespádají pod článek číslo 5 Severoatlantické smlouvy. 2) Umožnit používání aliančních jednotek a velících struktur i pro Západoevropskou unii. 3) Dovolit nečlenským státům podílet se na operacích, cvičeních a trénincích NATO, jak bylo nastíněno v Partnerství pro mír. (Sloan 2005: 93) V květnu téhož roku došlo i k redukcí velitelské struktury NATO. Hlavní velitelství byla snížena ze 3 na 2 – zůstalo Velitelství spojeneckých sil v Evropě (*Allied Command Europe*) a Velitelství spojeneckých sil v Atlantiku (*Allied Command Atlantic*), přičemž bylo zrušeno Velitelství spojeneckých sil v průlivu La Manche (*Allied Command Channel*).

Na summitu v Berlíně v roce 1996 se poté spojenci dohodli na rychlé implementaci CJTF konceptu. Dále souhlasili s vytvořením Evropské bezpečnostní a obranné identity (*European Security and Defense Identity*, ESDI) uvnitř NATO. Ta měla za úkol vytvořit prostředky pro budoucí vojenské operace vedené Západoevropskou unií, či ve spojení se Západoevropskou unií. Aliance se také dohodla na třech hlavních principech její adaptace : 1) Zajistit alianční vojenskou efektivitu tak, aby mohlo NATO provádět jak klasické mise, tj. kolektivní obranu, tak i mise nové. 2) Uchovat transatlantické spojení a posílit tak funkci Aliance jako fóra pro politické a vojenské konzultace a spolupráci. 3) Podporovat vznik ESDI. Berlínský summit tak vyslyšel volání po větší angažovanosti Evropanů, které se ozývalo z obou stran Atlantiku. To se týkalo jak zvýšení pravomocí a odpovědnosti, tak i vyrovnání nákladů, tzv. „*burden sharing*“. (Sloan 2005: 99)

⁵ Překlad „Combined Joint Task Force“ není stále v českém prostředí ustálen. Viz „Mnohonárodní vícevojenské seskupení sil“ in *Příručka NATO. Informační a tisková kancelář NATO, Brusel 2001*, nebo „Mnohonárodní společné úkolové uskupení“ v Zlatohlávek 2007, či „Společné smíšené úkolové uskupení“ v Kříž 2006 aj.

Spolu se strukturami NATO muselo v průběhu 90. let dojít i k transformaci armád členských států, které musely být schopny reagovat na nové hrozby, které se objevily. (Kříž 2006: 169) Výraznou transformací prošla americká armáda, která dokázala vybudovat flexibilní síly, schopné rychlého nasazení a připravené na moderní hrozby a asymetrické vedení války. Oproti tomu evropští členové NATO v adaptaci svých armád za Spojenými státy výrazně zaostali, přičemž vzájemná disproporce se stále zvětšovala a nadále zvětšuje. Tento proces je známý jako tzv. „*technological gap*“. Jako příčiny toho stavu Kříž uvádí jiné zaměření armád za studené války, rozdílnou výši a strukturu vojenských výdajů, a rozdílnost hodnotové orientace evropských společností a americké. Třetí důvod je dle něj klíčový, neboť i když by evropské státy potřebné prostředky měly, chybí vůle k navýšení investic ve vojenské oblasti. (Kříž 2006: 169-179)

3.3. Spolupráce s nečlenskými zeměmi

Severoatlantická rada pro spolupráci, která byla založena na summitu v Římě, se v polovině 90. let vyvinula v poměrně funkční fórum. Na jeho půdě se řešily politické a bezpečnostní otázky s důrazem na řešení regionálních konfliktů, ekonomické otázky týkající se bezpečnosti, spolupráce ve vědě a výzkumu, otázky řízení systému obrany, koordinace provozu ve vzdušném prostoru, plánování civilní ochrany a obrany a otázky vojenské spolupráce. Prakticky tak došlo například k poradenství ohledně přebudování obranných systémů států střední a východní Evropy tak, aby byly kompatibilní s NATO, či byla vytvořena *ad hoc* skupina pro spolupráci při mírových operacích, díky které se mohly členské země NACC podílet mimo jiné právě na aliančních misích v bývalé Jugoslávii.

Přestože činnost Severoatlantické rady pro spolupráci byla úspěšná, začala se pod taktovkou amerického prezidenta Billa Clintona připravovat nová instituce, která by ještě více prohloubila spolupráci mezi zeměmi NATO a zeměmi bývalého východního bloku. Na summitu v Bruselu v lednu 1994 tak vzniklo Partnerství pro mír. Tento program reagoval na přání některých zemí uvnitř NACC vstoupit v budoucnosti do samotné Severoatlantické aliance. Partnerství pro mír umožňovalo těmto státům těsnější vazbu k Alianci a prohlubovalo vzájemnou spolupráci mezi členskými zeměmi. Základem jeho organizační struktury se stala NACC. Cílem PpM bylo dosáhnout průhlednosti procesů obranného plánování, zajistit civilní řízení a demokratickou kontrolu ozbrojených sil, posílit schopnosti členských států přispět k bezpečnosti v Evropě v operacích pod mandátem OSN nebo KBSE a rozvíjet schopnosti zúčastněných států spolupracovat se strukturami NATO. Program měl tedy od počátku dvě dimenze spolupráce –

vojenskou a politickou. Partnerství pro mír však neposkytovalo členským zemím žádné bezpečnostní záruky, NATO se pouze zavázalo ke konzultacím, kdyby se členský stát cítil ohrožen. Všechny přistupující země PfP na sebe braly závazek podporovat rozvoj demokracie, dodržovat zásady mezinárodního práva, Charty OSN a principů Všeobecné deklarace lidských práv, nepoužívat v mezinárodních stycích sílu ani hrozbu silou, respektovat existující hranice a urovnávat spory mírovou cestou.

Na základě úspěchů NACC a PfP, a aby se spolupráce mezi členy NATO a nečlenskými státy ještě více prohloubila, byla Severoatlantická rada pro spolupráci v květnu 1997 přeměněna na Euroatlantickou radu partnerství (*Euro-Atlantic Partnership Council*, EAPC), která nadále zajišťovala dialog mezi členy NATO a jejich partnery. EAPC vzniklo i jako určitá „náplast“ pro země, které se ucházely o členství v Alianci, ale nebyly na summitu v Madridu v roce 1997 přizvány. (Kříž 2006: 52)

3.4. Proces rozšiřování Aliance

Rozšíření NATO bylo velmi diskutovaným problémem v Alianci na počátku 90. let, neboť představa, že by se státy střední a východní Evropy měly stát členy NATO, když ještě v roce 1989 byly nepřáteli, byla v této době takřka nepředstavitelná.

Otázka rozšiřování Severoatlantické aliance se u tzv. tranzitivních států objevila v době, kdy byla v červenci 1991 rozpuštěna Varšavská smlouva, a její bývalé členské státy hledaly novou alternativu jak zajistit svoji bezpečnost. Jednou alternativou bylo zajištění bezpečnosti pomocí organizace typu KBSE, prosazovanou především Ruskem, avšak záhy se tyto státy začaly orientovat na Severoatlantickou alianci. Důvodem byla zejména absence bezpečnostních záruk pro tyto státy a také obavy z ruské zahraniční politiky, navíc byla integrace do NATO často vnímána jako „návrat do Evropy“. (Šedivý 1998: 18, Corterier 1994: 21) Kooperace v rámci Severoatlantické rady pro spolupráci nebyla pro tyto země dostačující.

Pro členy NATO bylo však rozšíření citlivá záležitost. Existovaly tři přístupy k otázce rozšíření aliance. První byl tzv. „agresivní“, tj. dovolit brzké členství připraveným státům. To znamenalo vytvořit kritéria, která by kandidátské státy musely splnit. Druhý přístup bylo vytvoření tzv. „přidruženého členství“, které by dalo vybraným nečlenským státům možnost omezené účasti a odpovědnosti na akcích NATO. Třetí přístup byl tzv. „minimalistický“. Ten navrhoval rozšířit pravomoc a aktivity NACC. (Ray 1994: 13) Přístup k rozšíření Aliance se změnil po nástupu prezidenta Clintona, kdy se Spojené státy staly jedním z hlavních příznivců rozšíření. Mezi evropskými členy panovala spíše rozkolísanost.

Proti projektu rozšíření se však od počátku stavělo Rusko. Vztahy s ním byly středobodem mezinárodních vztahů Severoatlantické aliance v 90 letech. I když Rusko těsně po svém vzniku deklarovalo svoji prozápadní a demokratickou orientaci, jeho postoje se po roce 1991 značně a často měnily. Navíc celá oblast bývalého Sovětského svazu, ve které mělo Rusko značný vliv, byla potenciálním zdrojem konfliktů, a tudíž bezpečnostní hrozbou pro NATO.

V roce 1994 vyhlášené Partnerství pro mír reagovalo na přání některých zemí střední a východní Evropy vstoupit do NATO. Jak bylo zmíněno výše, prohlubovalo vzájemnou spolupráci, zároveň však mělo připravit jak Alianci tak případné kandidátské země na vstup. (Kříž 2006: 37) Mnoho autorů podotýká, že PfP bylo členskými sáty často vnímáno jako předstupeň k plnému členství v alianci. (viz Borawski 1995)

Podle Severoatlantické smlouvy existují pouze dvě podmínky pro vstup do Aliance. V článku 10 stojí, že daná země musí být jednomyslně pozvána celou Aliancí, a že musí být schopna napomáhat rozvoji zásad Severoatlantické smlouvy a přispět k bezpečnosti severoatlantické oblasti.⁶ Bylo jasné, že tyto podmínky jsou pro vstup postkomunistických zemí nedostatečné, a proto byla v září 1995 vydána interní studie NATO, ve které byly stanoveny obecné požadavky, jež budou na uchazeče o přijetí kladeny. (viz NATO 1995) Podmínkami vstupu do aliance byly vojenská kompatibilita s aliancí, civilní kontrola nad vojenskými strukturami a oddanost demokratickým hodnotám. Ucházející se státy se také musely zavázat, že budou odstraňovat vnitřní etnické problémy, teritoriální neshody se svými sousedy, a že nebudou bránit přijímání dalších členů.

Uveřejnění této studie mělo za následek hluboký nesouhlas Ruska, důsledkem čehož byla jednání o přístupu zbržděna a rozjela se až na přelomu let 1996-1997. Aliance vedla s Ruskem dlouhá vyjednávání, směřující ke změně ruského odmítavého postoje k rozšíření. Jednání vycházela ze strategie „pěti ne“. Ta obsahovala pět principů, jimiž se Severoatlantická aliance řídila : žádný odklad rozšíření, žádné ruské veto v Alianci, žádné druhořadé členství, žádné podřízení NATO jiné organizaci a žádné vyloučení jakékoliv evropské demokracie z možnosti vstoupit v budoucnosti do aliance. (Fidler, Mareš 1997: 238) Tato jednání podstatně zmírnila ruské obavy z případného rozšíření do střední Evropy. V květnu 1997 byl poté v Paříži podepsán Ustavující akt o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO a Ruskou federací. Zároveň byla pro lepší fungování spolupráce mezi Aliancí a Ruskem zřízena Stálá rada (*Permanent Joint Council, PJC*), což bylo fórum pro vzájemné konzultace, společné akce a výměnu informací.

⁶ Severoatlantická smlouva, dostupné na <http://www.nato.int/docu/other/cz/treaty-cz.htm> (Staženo 4.1.2009)

Další krok se uskutečnil v červenci 1997, kdy se konal výše zmíněný summit v Madridu, kde byla přijata Madridská deklarace o euroatlantické bezpečnosti a spolupráci. (viz Severoatlantická rada 1997) V ní stálo pozvání České republiky, Maďarska a Polska do NATO, přičemž jako termín vstupu byl uveden duben 1999, jakožto rok 50. výročí podpisu washingtonské smlouvy. V listopadu 1997 proběhla jednání s třemi kandidátskými státy a v prosinci byl s každým z nich podepsán protokol o přijetí. Od té doby probíhala harmonizace vojenských složek a práva mezi NATO a těmito zeměmi. ČR, Maďarsko a Polsko byly do Severoatlantické aliance přijaty 12. března 1999.

3.5. Válka v Kosovu

V průběhu roku 1998 došlo v Kosovu k otevřenému konfliktu mezi srbskými a albánskými jednotkami, což mělo za následek přibližně 400 000 uprchlíků a 1 500 mrtvých. (Sloan 2005: 101) Členské státy NATO se pokusily situaci v Kosovu, která hrozila přerůst v humanitární katastrofu, změnit již v říjnu 1998, kdy NATO nařídilo srbskému prezidentovi Slobodanu Miloševićovi, aby stáhnul část svých vojsk z Kosova a spolupracoval při návratu uprchlíků, jinak provede Aliance nálety na srbské cíle. Tyto cíle potvrdila i rezoluce Rady bezpečnosti OSN, kterou Srbsko přijalo. Situace v zemi se však stále zhoršovala, což přinutilo na konci ledna 1999 tzv. kontaktní skupinu (USA, Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Rusko) k vytvoření mírového plánu, který měly schválit obě strany (kosovští Albánci i Srbové). (Sloan 2005: 101) NATO poté dále jednalo samostatně, když nařídilo letecké útoky na Srby, pokud tzv. dohodu z Rambouillet nepřijmou, což téměř zmrazilo vztahy mezi Aliancí a Ruskem, které cítilo, že je obcházeno. (Kříž 2006: 118-123) Kosovští Albánci plán přijali, avšak Srbové jej v březnu odmítli. Aliance spustila 24. března leteckou kampaň, na kterou Srbové odpověděli rozsáhlými represemi vůči civilnímu obyvatelstvu v Kosovu. Letecké útoky NATO nakonec přinesly výsledky, neboť Milošević souhlasil s podmínkami míru, tj. stáhnutí svých jednotek a vytvoření *peacekeeping* mise v Kosovu.

Válka v Kosovu byla pro Alianci nesmírně důležitá. Skončila jasným vítězstvím NATO, avšak pokud by se situace nevyvíjela pro Alianci tak dobře, hrozilo by její rozdělení, kdy by se evropští členové, kteří byli pod nesmírným tlakem domácího mínění, stáhli do sebe. (Rodman 1999: 45, 47) NATO se Kosovskou válkou snažilo ukázat svoji jednotu, relevanci a efektivnost v novém bezpečnostním prostředí. (Rodman 1999: 46) Kritické však Alianci vytýkají dvě věci – jednak došlo k ochlazení vztahů s Ruskem, a zároveň šlo o porušení mezinárodního práva, neboť Rada bezpečnosti OSN odsouhlasila legalitu akcí NATO až dodatečně. (Kříž 2006: 131-

132) Na druhou stranu nemohlo NATO jednat jinak, pokud chtělo zabránit etnickým čistkám a humanitární katastrofě v Kosovu, neboť „silová“ rezoluce by v Radě bezpečnosti OSN neprošla přes Rusko a Čínu. Absence mandátu Rady bezpečnosti dělala problém některým evropským spojencům, hlavně Francii. (Rodman 1999: 48) I přes vítězství s minimálními ztrátami byl konečný dojem pro Alianci negativní, neboť nejdůležitějším výsledkem bylo poznání, že evropské jednotky silně zaostávají za americkými, což snižuje bojeschopnost NATO. Evropští členové museli tedy do budoucna transformovat armády a zlepšit své bojové schopnosti, pokud chtěli provádět vojenské operace NATO *out-of-area*.

3.5.1. KFOR

Na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN provádí správu Kosova od roku 1999 UNMIK (*United Nations Mission in Kosovo*), kdežto vytvoření bezpečného prostředí a obranu obyvatelstva má na starosti vojenská mise KFOR (*Kosovo Force*) pod velením NATO. Mise KFOR se zúčastní jak síly NATO, tak i partnerských států. Mise KFOR je stabilizační operací podobnou například SFOR, přičemž je hodnocena spíše kladně, neboť přispěla k návratu statisíců albánských uprchlíků a ke zlepšení v oblasti lidských práv v Kosovu. (Kříž 2006: 98)

3.6. Summit ve Washingtonu 1999

23. – 25. dubna 1999 se ve Washingtonu konal summit Severoatlantické aliance, který měl mít původně jasnou agendu – vytvořit novou strategickou koncepci, která by více odpovídala požadavkům Aliance pro 21. století. Nakonec byl však celý summit zastíněn jediným tématem, a to válkou v Kosovu. (Šubrtová 1999: 105) Ve svém Stanovisku ke Kosovu uvedlo NATO k tomuto problému, že „krize v Kosovu představuje zásadní výzvu hodnotám, které NATO zastává od svého založení : demokracie, obrana lidských práv a právního státu“, a že prováděné vojenské akce podporují politické cíle mezinárodního společenství. (viz Severoatlantická rada 1999b) I kvůli Kosovu bylo hlavním účelem summitu demonstrovat alianční jednotu. (Sloan 2006: 106)

Aliance na summitu dále vypracovala Iniciativu k posílení obranných schopností (*Defense Capabilities Initiative, DCI*). (viz Severoatlantická rada 1999a) Ta měla za úkol zlepšit obranné schopnosti Aliance. NATO mělo být schopno v budoucnu efektivně provádět širokou škálu mnohonárodních operací se zvláštním důrazem na zlepšení interoperability mezi silami Aliance, popřípadě i s partnerskými státy NATO. Spojenci se ve stejném dokumentu ještě zavázali ke stabilizaci Balkánu a potvrdili otevřenost Aliance.

Hlavním dokumentem přijatým na summitu ve Washingtonu je strategická koncepce Aliance pro 21. století. (viz Severoatlantická rada 1999c) Ta je v mnohém podobná strategické koncepci z roku 1991. Aliance opět potvrdila, že základním a trvalým posláním NATO je chránit svobodu a bezpečnost všech svých členů politickými i vojenskými prostředky, a že usiluje o vybudování spravedlivého a trvalého mírového uspořádání v Evropě. Dosažení tohoto cíle může být ohroženo krizemi a konflikty ovlivňujícími bezpečnost euroatlantického prostoru. Aliance proto nejen zajišťuje obranu svých členů, ale přispívá k míru a stabilitě v této oblasti. S cílem dosáhnout svého poslání zajišťuje NATO tři bezpečnostní úkoly - bezpečnost, konzultace, odstrašování a obrana, dále za účelem posílení bezpečnosti a stability euroatlantické oblasti – krizový management a partnerství. Aliance se tak přihlásila i k *out-of-area* operacím, především v euroatlantickém prostoru, což lze považovat za nejvýznamnější změnu strategické koncepce.

Ve strategické koncepci dále stojí, že strategické prostředí prodělalo veskrze pozitivní vývoj, a že hrozba rozsáhlé konvenční agrese je nepravděpodobná. Avšak zůstává široká škála vojenských i nevojenských hrozeb, které jsou těžko předvídatelné. Jsou to: nejistota a nestabilita uvnitř euroatlantické oblasti; regionální krize na periferii Aliance; existence jaderných sil mimo Alianci; proliferace jaderných, biologických a chemických zbraní; globální šíření technologie, která může být využita k výrobě zbraní; počítačové pirátství; teroristické činy; sabotáže; organizovaný zločin; a přerušení toku životně důležitých zdrojů. NATO uvedlo, že se na tyto nové hrozby částečně již připravilo pomocí koncepce CJTF, vytvořením sil rychlé reakce a vytvářením Evropské bezpečnostní a obranné identity.

Aliance potvrdila nezbytnost jaderných zbraní pro udržení míru, avšak zároveň uvedla, že základní účel jaderných sil je politický, tj. mají zachovat mír a fungovat jako odstrašující prostředek proti možnému nátlaku a válce. Okolnosti, za nichž by mohli spojenci uvažovat o použití jaderných zbraní jsou v současném prostředí velmi vzdálené. Německo a Kanada prosazovaly do strategické koncepce umístit deklaraci, která by jasně říkala, že Aliance nepoužije jaderné zbraně jako první. (Kříž 2006: 160) Tento závazek však nebyl schválen.

Ohledně strategické koncepce probíhaly dvě významné debaty uvnitř NATO. (Sloan 2005: 107) První byla otázka, kde by měli spojenci zasahovat. Spojené státy s podporou Velké Británie prosazovaly globální roli NATO, kdežto evropské země zdůrazňovaly nutnost čelit hrozbám uvnitř euroatlantického a přilehlého (tj. Balkán a Středozemní moře) prostoru, a na hrozby vně euroatlantického prostoru reagovat až případ od případu. Strategická koncepce nakonec geografickou působnost NATO nijak nespécifikovala, či neomezila. Druhou diskuzí byla otázka operací mimo článek číslo 5 Severoatlantické smlouvy a spolupráce s OSN, respektive potřeba mandátu Rady bezpečnosti OSN k provádění těchto operací. USA chtěly

otevřít možnost, aby šlo v jednotlivých případech jednat bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Avšak s tím nesouhlasila většina evropských členů, hlavně Francie, která požadovala deklaraci, že použití síly je možné pouze s mandátem Rady bezpečnosti OSN. (Kříž 2006: 27) Výsledkem tohoto sporu byl kompromis. Ve strategické koncepci stojí, že Rada bezpečnosti OSN má primární odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Tento kompromis však umožňoval *ad hoc* interpretace v případě, že by rozhodnutí Rady bezpečnosti bylo zablokováno Čínou, či Ruskem, avšak muselo by dojít ke konsensu všech členských států Aliance. Z tohoto sporu lze dále vyvodit, že zásah v Kosovu nebyl Aliancí vnímán jako precedens pro podobné případy.

3.7. Shrnutí vývoje strategie NATO v letech 1992-1999

Ve smyslu, v jakém tato práce definuje strategii, lze souhlasit se Zdeňkem Křížem, že strategie NATO v 90. letech neprošla revolucí, ale spíše evolucí trendů nastartovaných ve strategické koncepci z roku 1991. (Kříž 2006: 29) Od předchozího zkoumaného období je významnou změnou, že se Aliance přihlásila a prakticky plnila mise krizového managementu. Byly to *peacekeeping* mise IFOR a SFOR v Bosně a Hercegovině v polovině 90. let, *peacemaking* operace v Kosovu a následná mise KFOR, které určily podobu NATO v novém strategickém prostředí po konci studené války. Válka v Kosovu je pro NATO důležitá ze dvou důvodů. Prvním je poznání, že Aliance, přestože se vždy snaží získat mandát Rady bezpečnosti OSN, je schopna a ochotna jednat za určitých podmínek i unilaterálně, bez podpory OSN. Druhým poznatkem, který válka proti Jugoslávii přinesla, je vojenská zaostalost evropských členů za Spojenými státy a z toho pramenící snížená bojeschopnost NATO. A to i přesto, že alianční síly prošly v průběhu 90. let značnou transformací, která je měla připravit na výzvy 21. století. Prvním krokem další reformy byla Iniciativa obranných schopností, přijatá na summitu ve Washingtonu.

Jedním z trendů, který byl nastartován na summitu v Římě, a který přispívá k plnění cílů Severoatlantické aliance, je prohloubení spolupráce s nečlenskými státy v Evropě. Ta probíhala v rámci Severoatlantické rady pro spolupráci, Partnerství pro mír a Euroatlantické rady partnerství, prostřednictvím kterých se NATO snažilo o dialog a kooperaci s novými partnery. Je nutné si uvědomit, že součástí strategie spojenců jsou i vztahy s Ruskem, respektive snaha o co nejlepší a nejotevřenější spolupráci. Na druhou stranu právě vztahy s Ruskem byly pro Alianci v 90. letech velice problematické, neboť se Rusko často stavělo do opozice vůči snahám NATO, ať už proti procesu rozšiřování, či v případě války v Kosovu. NATO však nehledalo vzájemnou

konfrontaci s Ruskem, ale naopak spolupráci, neboť Rusko vnímá jako důležitého partnera pro utváření bezpečného prostředí v Evropě. Je třeba zmínit také politiku tzv. „otevřených dveří“ Aliance, která byla deklarována i ve strategické koncepci pro 21. století, a která byla nesmírně důležitá pro nečlenské země východní Evropy. Kdyby totiž NATO zastavilo svůj rozšiřovací proces, spustilo by ve východní Evropě prakticky novou „železnou oponu“, navíc by hrozilo odklonění těchto států od demokratického kurzu.

Severoatlantická aliance tak v časovém období 1992-1999, při zachování svého hlavního poslání, kterým je kolektivní obrana, rozšiřovala ve své strategii nové trendy, nastartované na počátku 90. let, kterými jsou : 1) Konzultace a spolupráce s nečlenskými státy, což zvyšuje vzájemnou důvěru a tím bezpečnost v Evropě. 2) Mise krizového managementu, neboť nestabilita je jednoznačnou hrozbou pro členské země. Důležité je, že prostřednictvím těchto misí zároveň NATO exportuje své hodnoty, kterými jsou právní stát, svoboda jedince a demokracie. 3) Transformace a adaptace svých struktur tak, aby bylo NATO schopno odpovědět na nové hrozby, které jsou popsány ve strategické koncepci. 4) Proces rozšiřování Aliance, čímž se zvětšuje oblast bezpečnosti v Evropě, zatímco pro ostatní státy je to pobídka k dalším vnitřním reformám, vedoucím k větší demokratizaci.

4. Od počátku nového století k summitu v Praze

Na začátku 21. století se tedy od Severoatlantické aliance očekávalo, že bude schopna plnit pět různých typů misí, oproti jedné, kterou plnila během studené války. Tyto nové úkoly byly : 1) Mít v pohotovosti kolektivní obranu proti možným budoucím hrozbám. 2) Reagovat na krize a podporovat tak stabilitu a chránit zájmy členských států. 3) Pomocí obrané a politické spolupráce podpořit *ad hoc* koalice v případech, že je plné zapojení Aliance díky politickým okolnostem nemožné. 4) Vojensky spolupracovat s kandidátskými státy a podporovat tak rozšiřovací proces. 5) Pomocí vojenské spolupráce s nečlenskými státy (hlavně Rusko a země v oblasti Středozevního moře) podporovat vzájemnou důvěru a transparentnost vztahů. (Sloan 2005: 110-111)

4.1. Mise NATO v Makedonii

Jelikož se NATO zavázalo řešit krize uvnitř euroatlantického prostoru zabývalo se i situací v Makedonii. V roce 2001 hrozil v Makedonii konflikt mezi makedonskými Albánci a Makedonci. Aliance se na požádání makedonských vládních představitelů zúčastnila stabilizace

situace. Na podporu tzv. dohody z Ohridu, která se zabývala mírem v Makedonii, uspořádalo NATO v srpnu 2001 vojenskou operaci na podporu míru *Essential Harvest*. Na tuto misi navázala v září 2001 další operace NATO s názvem *Amber Fox*, jejímž úkolem bylo monitorovat situaci v oblasti, a která byla podpořena rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Misi v Makedonii lze považovat za typický příklad krizového managementu, ke kterému se NATO v 21. století přihlásilo. Mimo operaci v Makedonii poté nadále pokračovaly *peacekeeping* mise v Bosně a Hercegovině a v Kosovu.

4.2. Útoky z 11. září 2001 a reakce

11. září 2001 byly teroristickou organizací Al-Kajda spáchány na Spojené státy teroristické útoky, které otřásly Západními společnostmi, a které znovu změnilly bezpečnostní prostředí. Tyto teroristické útoky na budovy World Trade Center a na budovu Pentagonu způsobily změnu nahlížení členských států NATO na mezinárodní terorismus. Praktickým důsledkem těchto útoků je vyhlášení globální války proti terorismu, která je novou etapou boje proti mezinárodnímu terorismu.

Američané z útoků prakticky ihned obvinili vůdce Al-Kajdy Usámu bin Ládina, jemuž a jehož organizaci měl poskytovat útočiště vládnoucí režim v Afghánistánu Taliban. Poté co Taliban po sérii amerických výzev a neformálních jednáních s Američany odmítl bin Ládina vydat, zahájily Spojené státy spolu se spojenci 7. října vojenskou operaci *Enduring Freedom* (OEF). Ta byla zahájena na základě článku 51 Charty OSN, který dává státům právo na kolektivní nebo individuální sebeobranu. Tato operace byla zároveň podpořena rezolucemi Rady bezpečnosti OSN číslo 1368 a 1373, ve kterých vyzvala členské státy OSN, aby přivedly ke spravedlnosti všechny osoby, které organizovaly nebo sponzorovaly tyto teroristické útoky. Cílem OEF bylo zadržet Usámu bin Ládina, zničit organizaci Al-Kajda, odstranit režim Talibanu, vyřadit výcvikové základny teroristů, a obecně bojovat s teroristy a zajmout je, přivést před spravedlnost a zastavit podporu teroristů v operační oblasti. Operace *Enduring Freedom* se však nesoustředila pouze na Afghánistánu, ale v pozdějších letech probíhala i v Rudém moři, na Somálském poloostrově, Filipínách, Gruzii a střední Africe. Režim Talibanu se po vojenské intervenci rychle zhroutil, přesto operace *Enduring Freedom* stále pokračuje. Jejím cílem je stabilizace oblasti a boj s teroristickými buňkami v Afghánistánu.

Operace *Enduring Freedom* však nebyla operací NATO, přestože se jí někteří členové zúčastnili (největší neamerický kontingent měla Velká Británie). Vojáci působící v OEF byly pod velení NATO zařazeni až v říjnu 2006. Samotná Aliance však zareagovala na útoky z 11.

září rychle, neboť již 12. září bylo přijato prozatímní rozhodnutí o aktivizaci článku 5, které bylo po potvrzení zahraničního původu útoků potvrzeno. Avšak Spojené státy k nelibosti evropských spojenců váhaly přijmout alianční pomoc, zejména z obav ze ztráty operační kontroly. (Kříž 2006: 84) Zde se nabízí připomenout již proslavená slova tehdejšího amerického ministra obrany Donalda Rumsfelda, který pravil, že „Mise určuje složení koalice, a nikoliv opačně.“ (Zlatohlávek 2007: 25) Spojenci poskytly Spojeným státům 8 letounů systému včasné výstrahy AWACS za účelem podpory protiteroristických operací (operace *Eagle Assist*). Zároveň byla značně posílena výměna informací zpravodajských služeb a posílena ochrana amerických zařízení v Evropě. Dále byla na začátku října zahájena námořní operace NATO *Active Endeavour*, která se soustředila na střežení východního Středomoří. Aktivace článku číslo 5 byla pro Alianci první v dějinách. Poprvé se NATO přihlásilo ke svému hlavnímu a tradičnímu úkolu - kolektivní obraně členských zemí před vnější agresí. Důležitý důsledek měly tyto útoky pro NATO v tom, že začalo vnímat mezinárodní terorismus jako hrozbu s mnohem větším stupněm priority. (Kříž 2006: 87)

V prosinci 2001 se v Bonnu konala konference pod záštitou OSN, která se zabývala pomocí a stabilizací Afghánistánu. Později ve stejném měsíci vydala Rada bezpečnosti rezoluci o vytvoření sil ISAF (*International Security Assistance Force*), které měly pomoci afghánským prozatímním autoritám zajistit bezpečnost v Kábulu a okolí. Síly ISAF byly od začátku silami mezinárodními, přičemž ve velení nad nimi se vystřídal mimo jiné Velká Británie a Turecko, či Německo a Nizozemsko. O otázce převzetí operace ISAF se v Alianci diskutovalo již na přelomu let 2001/2002, ale proti se stavěla hlavně Francie a o něco méně i Spojené státy. (Kříž 2006: 111) Aliance učinila na popud Německa, Nizozemska a Kanady OSN nabídku na převzetí operace na jaře 2002, avšak ISAF spadly pod NATO až v srpnu 2003. (viz NATO 2003)

4.2.1 Vztahy NATO s Ruskem

Jedním z výsledků teroristických útoků z 11. září byl i jistý obrat ve vztazích USA - Rusko, které byly stále ještě zatíženy válkou v Kosovu. Rusko mnohokrát vyjádřilo Spojeným státům podporu, navíc poskytlo vzdušný prostor pro transfer jednotek na středoasijské základny, zvýšilo vojenskou pomoc tzv. Severní alianci jakožto nepříteli Talibanu a poskytlo Spojeným státům cenné zpravodajské informace. (Kříž 2006: 86)

Výrazem určité změny je deklarace přijatá v květnu 2002 v Římě, která navazovala na Ustavující akt z Paříže 1997 a která zřizovala Radu NATO – Rusko (*NATO-Russia Council*), místo dosavadní Stále rady. (viz Severoatlantická rada a Rusko 2002)

4.2.2 Nutnost transformace

11. září 2001 ukončilo uvnitř Severoatlantické aliance rozepře, zda-li musí mít hrozba pro členské státy původ v zemi přímo sousedící s Aliancí. (Zlatohlávek 2007: 26-27) Teroristické útoky na Spojené státy prakticky ukázaly, že nikoliv. To pro spojence znamenalo nutnost provádět i operace *out-of-area* ve smyslu mimo euroatlantickou oblast. Problémem však bylo, že na rozdíl od Spojených států, jejichž vojenské složky prošly již v 90. letech řadou reforem v tomto směru, nebyly evropské členové Aliance na operace tohoto typu dostatečně vybaveni a připraveni. Tato zaostalost evropských členů, tzv. *capabilities gap*, způsobovala Alianci například při bojích v Afghánistánu problémy. (Zlatohlávek 2007: 18-19) Proto bylo nutností alianční, převážně evropské, jednotky transformovat tak, aby byly schopny účinně reagovat na případné teroristické útoky a šíření zbraní hromadného ničení (ZHN).

Teoreticky měla alianci připravit na tyto hrozby Iniciativa k posílení obraných schopností, přijatá na summitu ve Washingtonu v roce 1999. Podle iniciativy mělo přijít zlepšení v pěti oblastech, a to : strategická mobilita, udržení jednotek v nasazení a jejich logistická podpora, kapacity k velení probíhajícím operacím, schopnost přežití jednotek na bojišti a celková interoperabilita, avšak DCI nebyla z větší části nikdy realizována. (Kříž 2006: 165) Jednak bylo těžké tento program prosadit v Evropě, zejména kvůli nedostatku zdrojů a politické vůle, a zároveň byl dokument příliš široce a špatně formulován. (Zlatohlávek 2007: 21)

Od prosince 2001 se začala připravovat koncepce Sil rychlé reakce NATO (*NATO Response Force, NRF*), která byla představena americkým ministrem obrany Rumsfeldem na schůzce ministrů obrany NATO v září 2002 ve Varšavě. NRF se měly stát nástrojem NATO pro boj proti hrozbám 21. století.

4.3. Summit v Praze 2002

Summit Severoatlantické aliance v Praze se konal 21.-22. listopadu 2002, a byl to první summit NATO v postkomunistické zemi. Tento summit měl být především „rozšiřovací“, avšak nakonec byl především „transformační“, a podle Petra Zlatohlávka v tomto ohledu zlomový. (Zlatohlávek 2007: 30) Pražský summit se zároveň konal v době irácké krize o odzbrojení. V Alianci panovaly značné názorové rozdíly ohledně postupu vůči Iráku, nakonec však ve společné deklaraci dospěli ke konsensu. (Dančák, Suchý 2002: 8-9) Ve společné deklaraci k Iráku stojí, že se NATO zavazuje poskytnout plnou podporu implementaci rezoluce Rady Bezpečnosti OSN číslo 1441, a vyzývá Irák, aby všechny příslušné rezoluce rady bezpečnosti OSN okamžitě dodržel. NATO je zároveň ochotno jednat efektivně s cílem podpořit úsilí OSN,

přičemž Irák ponese vážné důsledky, pokud bude nadále porušovat své závazky. (viz Severoatlantická rada 2002b)

Hlavním dokumentem, který byl na summitu v Praze schválen, je tzv. Pražská deklarace. (viz Severoatlantická rada 2002a) V ní došlo k přizvání sedmi států střední a východní Evropy (Bulharska, Estonska, Litvy, Lotyšska, Rumunska, Slovenska a Slovinska) k zahájení přístupových jednání o vstupu do Severoatlantické aliance. Předpokládaný termín vstupu byl konec roku 2004. Aliance tímto pokračovala ve svém rozšiřování směrem na východ. Zároveň ubezpečila případné další zájemce prohlášením, že dveře do Aliance jsou stále otevřené.

V Pražské deklaraci bylo učiněno také několik důležitých rozhodnutí o transformaci a adaptaci NATO na hrozby 21. století:

1. Bylo přijato rozhodnutí o vytvoření Sil rychlé reakce NATO. NRF mají být technologicky vyspělé, flexibilní, rozmístitelné a interoperabilní vojenské síly, schopné samostatně působit až po dobu jednoho měsíce, které jsou složené z pozemních vzdušných i námořních sil a připravené zasáhnout kdekoliv to bude potřeba a to na základě rozhodnutí Severoatlantické rady. V praxi jde až o 25 000 vojáků z různých členských států NATO, kteří jsou ve vysoké pohotovosti rozmístěni na svých domovských základnách. (Zlatohlávek 2007: 33) Síly rychlé reakce NATO mají dva hlavní úkoly. Za prvé být nejdůležitější silou NATO pro řešení aktuálních krizových situací, která je připravena na výzvy 21. století, přičemž NRF by byly využívány jako jednotky prvního vstupu, k zasahování v krizových situacích a k demonstraci síly. Druhým úkolem NRF je sloužit jako prostředek transformace vojenských schopností evropských států, což je důležité k překonávání *capabilities gap* mezi nimi a USA. Počátečních operačních schopností měly Síly rychlé reakce NATO dosáhnout v roce 2004, v roce 2006 poté plné bojové pohotovosti.
2. Byl přijat Pražský závazek ke schopnostem (*Prague Capabilities Commitment, PCC*). PCC je iniciativa zaměřená k odstranění kritických nedostatků členských zemí v nejdůležitějších oblastech, kterými jsou : obrana proti chemickým, biologickým a jaderným zbraním; práce výzvědných služeb; pozorování a monitorování cílů; velení, řízení a komunikace; zlepšení interoperability nasazených sil a zabezpečení rychlého rozmístění jednotek a jejich udržení v prostoru nasazení. Kroky k dosažení těchto cílů jsou národní specializace, sdílení rolí, mnohonárodní spolupráce a společně vlastněné a provozované projekty Aliance. (Dančák, Suchý 2002: 14)

3. Podpoření vzniku dynamického armádního řízení NATO, které bude zeštíhlené, účinnější, efektivnější, a dobře rozmístitelné. Detaily reformy velící struktury NATO byly doladěny později, v červnu 2003.
4. Aliance dále přijala závazek zefektivnit boj proti terorismu, ochranu před chemickými, biologickými a jadernými zbraněmi, ochranu proti kyber-útokům a ochranu proti možnému raketovému útoku na území NATO.

4.4. Shrnutí vývoje strategie NATO v letech 2000-2002

Strategie Severoatlantické aliance v posledním zkoumaném období vyvíjela tak, že pokračovala v trendech, které byly nastartovány již počátkem 90. let. Byla to spolupráce se svými partnery ve východní Evropě v rámci PfP a EACP a přizvání nových zemí ke vstupu do Aliance na summitu v Praze, což zvětšuje prostor bezpečnosti v euroatlantickém prostředí a zvyšuje tak bezpečnost členů NATO. Dále spojenci prováděli operace krizového managementu, jako v případě angažmá v Makedonii, které posilují stabilitu okolních regionů, což má za následek opět zvýšení bezpečnosti členských států.

Nejdůležitějším ze čtyř principů z minulého období byla však v letech 2000-2002 transformace a adaptace vojenských sil a struktur Severoatlantické aliance, které se měly připravit na nové bezpečnostní výzvy. Přelomem byly v tomto případě teroristické útoky na Spojené státy z 11. září spáchané Al-Kajdou. Aliance zareagovala na tyto útoky poprvé ve svých dějinách aktivací článku č. 5 a demonstrovala tak svoji jednotu. Co je však důležitější, spojenci dospěli k tomu, že současné vojenské kapacity Aliance nestačí v novém bezpečnostním prostředí k ochraně vlastních členů, a proto je nutné přijít s potřebnou reformou. Za tímto účelem se Aliance rozhodla vytvořit na pražském summitu Síly rychlé reakce NATO, které budou vždy připravené zasáhnout rychle a účinně kdekoliv ve světě, kdykoliv Severoatlantická rada rozhodne. Zároveň se NATO zavázalo v Pražském závazku ke schopnostem odstranit hlavní nedostatky v obraně proti hrozbám 21. století a dále je posílit.

5. Závěr

Strategie byla pro účely této bakalářské práce na začátku definována jako proces, adaptace, plán jak dosáhnout svých cílů, které jsou vyjmenovány ve strategických koncepcích. Alianční strategie v letech 1989-2002 prodělala vskutku výraznou proměnu. Severoatlantická aliance se ve zkoumaném období musela potýkat s výraznými změnami mezinárodně-

bezpečnostního prostředí a reagovat na ně tím, že na nové podmínky adaptovala svoji strategii. Největší změna přišla ihned v roce 1989, byl jí rozpad východního bloku. NATO, přestože mu mnozí renomovaní autoři předpovídali zánik, se rozhodlo setrvat a přizpůsobit se. Ve vývoji strategie Severoatlantické aliance lze vysledovat čtyři významné procesy, které byly nastartovány již počátkem 90. let, které jsou patrné v průběhu celého zkoumaného období, a které, jak se později ukázalo, byly správné. Všechny tyto procesy spadají pod vývoj strategie NATO, neboť se vždy váží ke konkrétním cílům aliance – buď posílení bezpečnosti vlastních členů, humanitární mise a stabilizace okolních regionů, či funkce Aliance jako fóra pro konzultace.

Prvním tímto procesem je spolupráce s bývalým nepřítelem, tj. Sovětským svazem (od konce roku 1991 s Ruskem) a ostatními státy střední a východní Evropy. Spolupráce byla navázána prostřednictvím institucí Severoatlantické aliance, kterými byly (jsou) Severoatlantická rada pro spolupráci, Euroatlantická rada partnerství a Partnerství pro mír. Hnacím motorem kooperace s bývalým nepřítelem bylo pomocí otevřeného dialogu a spolupráce dosáhnout vzájemné důvěry a tím posílení vlastní bezpečnosti. Lze konstatovat, že spolupráce s bývalými nepřáteli byla pro Alianci až na komplikovaný vztah s Ruskem úspěšná, neboť NATO několikrát uznalo, že hrozba konvenčního útoku vůči jeho území je minimální. Nutno dodat, že Aliance vytvořením těchto institucí posílila i svoji politickou roli, a vlastně tím přibrala mimo kolektivní obranu i nový úkol (konzultace).

Druhým procesem je rozšiřování NATO. Spojenci se k němu odhodlali poté, co některé země střední a východní Evropy daly jasně najevo, že své bezpečnostní záruky vidí v budoucnu uvnitř Severoatlantické aliance. Důvodem k rozšíření bylo na jedné straně zvětšení bezpečné oblasti v Evropě, na druhé straně však převládaly důvody politické, neboť vojenské schopnosti kandidátských států byly v porovnání s ostatními členy marginální. Politické důvody rozšíření však byly velice důležité. Aliance začala poprvé „vyvážet“ své hodnoty, neboť kritéria vstupu byly mimo jiné demokratický a právní stát, civilní kontrola armády apod. Vize členství pro tyto země tedy fungovala jako katalyzátor demokratizačních reforem, a pokud se podíváme na země, které přistoupily do Aliance v letech 1999 a 2004, lze opět konstatovat, že byla alianční snaha úspěšná.

Třetím procesem vývoje alianční strategie je transformace vojenských struktur a sil Severoatlantické aliance a jejich adaptace na nové hrozby, které se po roce 1989 objevily, a které zmiňují obě strategické koncepce i Pražská deklarace. Jmenujme například proliferaci ZHN, nestabilitu uvnitř euroatlantické oblasti, regionální krize na periferii Aliance, kyber-útoky, teroristické činy aj. Tyto hrozby získávaly ve zkoumaném období různý stupeň priority, do čela

se po 11. září 2001 dostal mezinárodní terorismus. NATO jednak transformovalo své velitelské struktury, které významně redukovalo, a připravilo na moderní úkoly. Druhou transformací prošly vojenské síly NATO, které se měly stát více mobilními, schopné rychlé reakce a spolupráce s armádami jiných států. U vojenských sil je vývoj v letech 1989-2002 nejvíce patrný, neboť rozdíl mezi armádami, připravenými na vyčerpávající dlouhodobý konflikt, a například Silami rychlé reakce NATO je obrovský. Je třeba dodat, že vývoj v této oblasti je procesem, který nekončí, neboť neustále se objevují nové hrozby, na které je třeba se připravit, nebo se ukáže, že jako v případě 11. září jsou opatření nedostatečná, a je nutné je zlepšit.

Čtvrtým procesem je stabilizace krizových regionů ve světě. NATO se sice ke krizovému managementu do jisté míry přihlásilo již ve strategické koncepci z roku 1991, avšak konkrétněji se jím zabývalo až ve strategické koncepci z roku 1999. Lze tedy konstatovat, že svojí praktickou politikou operací krizového managementu v 90. letech samu sebe do jisté míry předběhla. Byly to mise v Bosně a Hercegovině IFOR a SFOR, válka proti Jugoslávii v Kosovu a stabilizační mise v Kosovu KFOR, které nejvíce „utvářely image“ Aliance v 90. letech. NATO ve své roli pokračovalo i v 21. století v Makedonii, na summitu v Praze se poté přihlásilo ke své globální roli. NATO provádělo tyto stabilizační mise a humanitární intervence ze tří důvodů. Jednak kvůli veřejnému mínění, které si zásahy žádalo, jednak těmito operacemi vyvážela Aliance svoje hodnoty demokracie, právního státu a svobody jedince, a jednak fungovaly tyto operace jako spouštěč aliančních reforem.

Co se týká vytváření strategie NATO, lze jednoznačně konstatovat, že dominantní vliv mají Spojené státy. Administrativa Billa Clintona byla motorem změn z první poloviny 90. let, ať již jde o spolupráci se státy bývalého východní bloku v rámci PfP či o rozšíření Severoatlantické aliance. Zjednodušeně lze říci, že jakákoliv změna alianční strategie není možná bez podpory Spojených států (například lze zmínit snahu Kanady a Německa o záruku nepoužití jaderných zbraní Aliancí jako první v roce 1999), a naopak, USA jsou schopny i přes určitou opozici prosadit svoji koncepci, jako v případě rozšíření, ale i angažmá v Bosně a Hercegovině. Tento stav se začal do jisté míry vyrovnávat na konci 90. let, kdy Spojené státy nebyly schopny prosadit všechny svoje cíle ve strategické koncepci pro 21. století (viz kapitola Summit ve Washingtonu 1999). Stále přesto platí, že jsou USA významným motorem transformace Aliance (zde lze zmínit návrh na vytvoření NRF).

Vývoj strategie Severoatlantické aliance, tak, jak byla v této práci definována, samozřejmě pokračoval i po roce 2002. Milníky ve vývoji strategie byly v období 2003-2009 summity v Istanbulu, Rize, Bukurešti a ve Štrasburku. Závěry těchto summitů byly většinou pokračováním trendů ve vývoji strategie NATO, tak jak byly popsány v této bakalářské práci.

Summit v Istanbulu se konal v červnu 2004. NATO se na něm zavázalo pokračovat v politice otevřených dveří, kdy byly vyzvány k potřebným reformám Albánie, Chorvatsko a Makedonie, dále se spojenci přihlásili k plnění misí krizového managementu a ke stabilizaci krizových oblastí světa. Mimo jiné rozšířili svoje angažmá v Afghánistánu v rámci mise ISAF. (Kříž 2006: 30-31) Summit v Istanbulu byl první summit Aliance, kterého se zúčastnily jako členové Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko, kteří vstoupily do NATO v březnu 2004. Na summitu v Rize, který se konal v listopadu 2006, došlo k potvrzení ochoty Aliance spolupracovat s nečlenskými zeměmi v rámci PfP a EAPC, a k novému definování hrozeb pro spojence. Jsou jimi mezinárodní terorismus, šíření ZHN a jejich nosičů, nestabilita pramenící tzv. *failed states*, šíření pokročilých zbrojních technologií a omezení přísunu surovin. NATO se proto rozhodlo pokračovat v reformním úsilí a budovat tak protiraketovou obranu a dále reformovat vojenské kapacity Aliance i členských států. (Kříž 2006: 31-32) Summit v Bukurešti, konaný v dubnu 2008, s sebou přinesl opět pokračování popsaných trendů – do Aliance byla přizvána Albánie s Chorvatskem (pozvání Makedonie bylo zablokováno Řeckem), NATO se opět přihlásilo ke svému závazku v Afghánistánu a k pokračování komunikace s nečlenskými státy, mimo jiné Ukrajinou a Gruzii. (Natoaktual.cz 2008) Zatím poslední summit NATO, který se konal ve Štrasburku v dubnu 2009, se měl konat v duchu oslav 60. výročí Aliance a jeho agendou mělo být zejména schválení nové strategické koncepce NATO. Spojenci se však na summitu pouze shodli, že na koncepci, která má definovat NATO v novém prostředí 21. století, budou v následujících měsících pracovat, přičemž klíčovou rolí zůstává nadále kolektivní obrana členských států. Na summitu, na kterém poprvé zasedaly po svém vstupu v dubnu 2009 jako členové Albánie s Chorvatskem, došlo také k potvrzení politiky otevřených dveří, spojenci se shodli na nutnosti vystavit protiraketovou obranu a došlo k přijetí Francie zpátky do vojenských velících struktur NATO. (Natoaktual.cz 2009)

Severoatlantická aliance se na nové mezinárodně-bezpečnostní prostředí přizpůsobila tím, že změnila svoji strategii tak, aby odpovídala novým podmínkám. Vývoj strategie NATO pokračoval po celé sledované období v letech 1989-2002, přičemž neskončil rokem 2002, naopak nadále pokračoval a pokračuje. Lze tedy konstatovat, že adaptace strategie Aliance je prakticky nekončící proces, neboť jak se mění mezinárodně-bezpečnostní prostředí, tak se musí změnit i alianční strategie.

6. Summary

The bachelor thesis „Development of NATO strategy in the years 1989-2002” describes, how had the NATO strategy changed during the years between the fall of communist regimes and Prague summit. The term “strategy” was at the beginning of the work defined as a process, adaptation, a plan how to achieve objectives of NATO, which are listed in strategic concepts. These objectives were : to guarantee security to its members, to act as a transatlantic forum for security issues, stabilise crisis regions of Europe and to promote values, which are set out in Washington Treaty. There are four main trends in development of NATO strategy in years 1989-2002. The first one is cooperation with former enemies through Alliance’s institutions like Partnership for Peace and Euro-Atlantic Partnership Council. The second trend is enlargement of NATO, which helps to extend a stable and secure territory in Europe. The third one is transformation and adaptation of NATO military structures to new security environment and its threats. The last trend is stabilisation of crisis regions of Europe to enlarge security of member states.

7. Použitá literatura

7.1. Primární zdroje

Severoatlantická smlouva, dostupná na <http://www.nato.int/docu/other/cz/treaty-cz.htm> (Staženo 4.1.2009).

NATO. 1995. *Study on NATO Enlargement*, dostupná na http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm (Staženo 15.3. 2009).

NATO. 1999. *Příručka NATO : Vydání k 50. výročí*. Informační a tisková kancelář NATO, Brusel 1999.

NATO. 2001. *Příručka NATO*. Informační a tisková kancelář NATO, Brusel 2001.

NATO. 2003. Tisková zpráva *RHQ AFNORTH Operational Level HQ For ISAF*, dostupná na <http://www.nato.int/isaf/docu/pressreleases/2003/Release220503.htm> (staženo 5.3.2009).

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1991a. *The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council*, dostupné na <http://www.nato.int/docu/basic/b911108a.htm> (Staženo 4.1.2009).

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1991b. *Declaration on Peace and Cooperation*, dostupná na http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23846.htm?selectedLocale=en (Staženo 2.3.2009).

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1997. *Madridská deklarace o euroatlantické bezpečnosti a spolupráci přijatá nejvyššími představiteli států a vlád zúčastněnými na zasedání Severoatlantické rady v Madridu 8. července 1997*, dostupná v Matějka, Dobroslav (ed.). *Madridský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1997.

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1999a. *Komuniké z washingtonského summitu vydané nejvyššími představiteli států a vlád účastnících se jednání Severoatlantické rady ve*

Washingtonu D.C. dne 24. dubna 1999, dostupné v Matějka, Dobroslav (ed.). *Washingtonský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1999.

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1999b. *Stanovisko ke Kosovu vydané nejvyššími představiteli států a vlád účastnících se jednání Severoatlantické rady ve Washingtonu D.C. ve dnech 23. a 24. dubna 1999*, dostupné v Matějka, Dobroslav (ed.). *Washingtonský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1999.

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 1999c. *Strategická koncepce Aliance schválená nejvyššími představiteli států a vlád účastnících se jednání Severoatlantické rady ve Washingtonu D.C. ve dnech 23. a 24. dubna 1999*, dostupná v Matějka, Dobroslav (ed.). *Washingtonský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1999.

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 2002a. *Pražská deklarace přijatá hlavami států a vlád účastnících se zasedání severoatlantické rady*, dostupná v Dančák, Břetislav. Suchý, Petr (eds.). *Summit NATO v Praze 2002. Výsledky, dokumenty, projevy*. Masarykova univerzita, Brno 2002.

SEVEROATLANTICKÁ RADA. 2002b. *Stanovisko Pražského summitu k Iráku přijaté hlavami států a vlád účastnících se zasedání Severoatlantické rady*, dostupné v Dančák, Břetislav. Suchý, Petr (eds.). *Summit NATO v Praze 2002. Výsledky, dokumenty, projevy*. Masarykova univerzita, Brno 2002.

SEVEROATLANTICKÁ RADA A RUSKO. 2002. *NATO-Russia Relations: A New Quality. Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation*, dostupná na http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19572.htm?selectedLocale=en (staženo 5.3. 2009).

7.2. Sekundární literatura

BAYLIS, John. 1988. NATO strategy : the case for a new strategic concept. In *International Affairs*, vol. 64, no. 1, Winter 1987 - 1988, str. 43-59.

BAYLIS, John et al. 2007. *Strategy in contemporary world*. Oxford University Press, New York 2007.

BENNETT, Christopher. PARDEW, James. 2006. NATO's evolving operations. In *NATO Review*, July 2006, pp. 32-36.

BOMBÍK, Svetoslav et al. 1994. *NATO : Nutnost rozšíření*. Klub Mediator, Praha 1994.

BORAWSKI, John. 1995. Partnership for Peace and beyond. In *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 71, No. 2, (Apr., 1995), pp. 233-246.

CORTERIER, Peter. 1994. Widening the Alliance? In GOLDSTEIN, Walter (ed.). *Security in Europe. The role of NATO after the cold war*. Brassey's, London 1994, s. 18-29.

CROFT, Stuart et al. 2000. NATO's triple challenge. In *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 76, No. 3, July 2000, pp. 495-518.

DANČÁK, Břetislav. SUCHÝ, Petr (eds.). 2002. *Summit NATO v Praze 2002. Výsledky, dokumenty, projevy*. Masarykova univerzita, Brno 2002.

EYAL, Jonathan. 1997. NATO'S enlargement : anatomy of a decision. In *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 73, No. 4, (Oct., 1997), 695-719.

FIDLER, Jiří. MAREŠ, Petr. 1997. *Dějiny NATO*. Paseka, Praha 1997.

GOLDSTEIN, Walter (ed.). 1994. *Security in Europe. The role of NATO after the cold war*. Brassey's, London 1994.

HERZOG, Martin. 2005. 'We Had to Start From Scratch' - Fifty years ago, West Germany established a new army, the Bundeswehr. In *The Atlantic Times*, November 2005.

JOHNSEN, William T. 1995. *NATO strategy in the 1990s : reaping the peace divided or the whirlwind?*. Carlisle Barracks, Pennsylvania 1995.

KŘÍŽ, Zdeněk. 2006. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Aplikace přístupů konceptu kooperativní bezpečnosti*. Masarykova univerzita, Brno 2006.

MATĚJKA, Dobroslav (ed.). 1997a. *Madridský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1997.

MATĚJKA, Dobroslav (ed.). 1997b. *Proč NATO*. Česká atlantická komise, Praha 1997.

MATĚJKA, Dobroslav (ed.). 1998. *ČR vstupuje do NATO : Mezi madridským a washingtonským summitem*. Česká atlantická komise, Praha 1998.

MATĚJKA, Dobroslav (ed.). 1999. *Washingtonský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1999.

MILLEN, Raymond A. 2004. Reconfiguring NATO for future security challenges. In *Comparative Strategy*, Volume 23, Number 2, April/May/June 2004 , pp. 125-141.

MOCANU, Andreea. 2006. To have or not to have a „new“ identity : the case of post-cold war NATO. In *Studia Universitatis Babeş-Bolyai - European Studies*, 3/2006, str. 91-101.

NATOAKTUAL.CZ. 2008. *Výsledky summitu NATO: Pro Čechy hlavně podpora radaru*. Dostupné na http://www.natoaktual.cz/vysledky-summitu-nato-pro-cechy-hlavne-podpora-radaru-p1p-na_zpravy.asp?c=A080404_233239_na_zpravy_m02 (staženo 2.5.2009).

NATOAKTUAL.CZ. 2009. *Výsledky summitu NATO: podpora v Afghánistánu a nový šéf Aliance*. Dostupné na http://www.natoaktual.cz/vysledky-summitu-nato-podpora-v-afghanistanu-a-novy-sef-aliance-p8f-na_zpravy.asp?c=A090406_185956_na_zpravy_m02 (staženo 2.5. 2009).

RAY, Norman W. 1994. NATO's continuing evolution to meet emerging european security challenges. In GOLDSTEIN, Walter (ed.). *Security in Europe. The role of NATO after the cold war*. Brassey's, London 1994, s. 9-17.

- RODMAN, Peter W. 1999. The fallout from Kosovo. In *Foreign Affairs*, Jul/Aug 1999, vol. 78, no. 4, pp. 45-51.
- SLOAN, Stanley R. 2005. *NATO, The European Union, and the Atlantic Community: The Transatlantic Bargain Challenged*. Rowman & Littlefield Publishers, inc., New York 2005.
- SMITH, Martin A. 2000. *NATO in the first decade after the Cold War*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2000.
- SOROS, George. 1993. *Na cestě k Novému světovému řádu. Budoucnost NATO*. The Soros Foundations, New York 1993.
- SUCHÝ, Petr. 2001. *Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století*. Masarykova univerzita, Brno 2001.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav. 1998. Rozšíření NATO a Česká republika. In MATĚJKA, Dobroslav (ed.). *ČR vstupuje do NATO : Mezi madridským a washingtonským summitem*. Česká atlantická komise, Praha 1998, s. 15-24.
- ŠUBRTOVÁ, Květa. 1999. Washingtonský summit pod kosovským nebem. In MATĚJKA, Dobroslav (ed.). *Washingtonský summit NATO. Výsledky, dokumenty, projevy*. Česká atlantická komise, Praha 1999, s. 105-107).
- WILLIAMS, Paul D (ed.). 2008. *Security studies : an introduction*. Routledge, New York 2008.
- ZLATOHLÁVEK, Petr. 2007. *NATO Response Force. Síly Rychlé reakce NATO: úvod do problematiky*. Jagello 2000, Ostrava 2007.